

Bistriška:

Siromak Kozma.

Otroci so se usuli iz šole. Frčali so po cesti kakor jesensko listje raz drevje. Nekaj na desno, nekaj na levo, drugi preko Save čez most v breg. O, kako se jim mudi! Jih pa že morda čakajo rdečepikaste postrvi v bistri Savi ali pa morda županova češnja onkraj mostu? Kdo bi šel mimo visoke lepe češnje, ne da bi se ozrl nanjo, še celo, če se smejejo na njej črni in tako sladki sadovi? To bodo grizli beli zobčki! Oče župan bo pa v hiši namakal šibo v brezovem olju. Nikar, otroci, oče župan je hud mož! —

A glej! Sredi mostu obstanejo otroci kakor ukopani! Ali so jih res zmotile ribice, ali pa jim je požugal povodnji mož? Velik je in kosmat — kdo bi se ga ne bal?

Pred otroki sedi siromak. Berač Kozma je to — dobro ga poznajo. Telo mu je sključeno, obraz sivkast, vel in zgrbljen, desnica se krčevito opira ob debelo palico — njegovo najboljšo prijateljico. Obleka njegova vsa uboga, stotero rok je že šivalo na njej, stotero odtisov tujih prstov je vtisnjenih nanjo.

Otroci gledajo in strmé. Prvi se ojunači Jakec: »Dober dan!« Za njim vsi, samo Jerica v strahu molči. — »Bog daj dober dan, ljubi otroci!« dé siromak. — »Desetico imam,« si misli Tonče, »ali naj mu jo dam?«

— »Le daj jo, otrok! Ti ne veš, kako težko je, biti siromak.« In Nežika in Micika, Boštjanček in Jakec — vsi darujejo po možnosti. Nacek pa — sam ubožec — položi na velo, zdelano, tresočo roko novo pero.

Tinče tišči siromaku v preluknjani žep pol zemlje. Vsi bi radi darovali ubožcu, da imajo polne roke. Mehka otroška srca se topé v usmiljenju. In starec drhti v gorki zavesti, da so mu otroške duše dobre, otroška srca vdana. V sivih, čudežnih očeh bleste solze, in ustnice trepetajé šepetajo: »Zahvaljeni, blagoslovljeni, vi dobri, mali!«

Posedejo otroci kraj siromaka na obmostne drogove, in žive očke malih dobrih vprašujoče zro na izsušeno telo, na razorani obraz.

Starec pa — siromak Kozma — govori.

»Tudi jaz sem bil mlad, krepak in vesel. V tistih časih sem ljubil rože, vdihaval šepetanje mladih listov, pel s ptiči - zlatokljunčki v zelenem borštu, lovil cekine zlatega solnca v svoje dlani; ves neizmerni božji svet je bil moj. Takrat je bilo lepo in lepo je, kadar je človek mlad. Nositi rože v srcu, rože za klobukom, pa vriskati ob šumečih njivah, rožnatih poljanah in zasajenjanik lesovih — otroci, lepo vam je in lepo je bilo meni.

Čutiti v srcu mladost, nositi v duši njeno svetlo bogastvo, njene daljne, zlatožarke sanje — oj, to je res življenje! Kadar preide enkrat ta skrivnostna bogatija in se razkadi v črno, nepoznano dalj, postane človek siromak, betežni romar.

Preko moje židane mladosti je šinila črna senca. Težka gora je zakrila moje sanje, in vso bogatijo je jadrno popila črna, bolna žalost.

Takrat sem stopil na pot — na brezkončno trdo cesto. Obcestni kameni so mi postali tovariši, mehki prijatelji.

Štirje bratje smo bili. Kje so danes, ne vem? — Najmlajši sedi pred vami betežen, okrušen siromak z izsušenim telesom, z izkravavljenim srcem. Iz trdih nemških pesti sem se utrgal in prišel v domovino.

Moj dom je bil tam pod tistim hribom, ki mu pravijo Jelovca. Danes vem, da hiše — drobne ptičke — ne najdem več; a nekaj bom uzrl, nekaj pozdravi moje srce: O zemlja, ki si blagosloвила mojo mladost, ki si čula vzklike mojega otroškega srca — pozdravljena!

Na tistem koščku zemlje leži vse, kar je nekoč ljubilo moje srce. Njena podoba — podoba največje svetnice na oltarju mojega srca — podoba moje matere bo zablestela med zelenim žitom, čisto rahlo bo vstala iznad rožnih gred, in jaz jo bom uzrl, poklical in se pogovarjal ž njo. O vseh letih iskanja, prevar in bolečin, o vseh urah krvavih solzâ, prebridkega kesanja in divjih grozot.

O mati — kje si? — Sin, betežni starec, se vrača na rodno zemljo, da poišče pokopano mladost, da izgrebe en sam, edini biser iz nje. Vse, otroci moji, vse je šlo preko mene — domovina, mladost, sreča. Brez blagoslova, brez srčnega pozdrava stojim danes na široki, trdi cesti.

Naj nikoli ne dahne v vaša srca tista grenkoba iz daljnih krajev, tista črna, črna žalost!«

Starec se sklone kakor bolno dete, izgovarjaje zamolke besede. — Otroci, se spogledavajo. Pozdravijo siromaka Kozmo in odhajajo čisto tiho, kakor od mrliča. Ali pač slutijo zadnje vzdihne umirajočega življenja, zadnji vzklik hrepenenja pred smrtjo?

Ena sama je domovina, ena sama je mati.

Resnično je živet ta siromak Kozma. Trpljenje, ki mu ga je dala piti tuja zemlja, mu je otemnilo um. In tako je hodil siromak sleherni dan na božjo pot — v svoj rojstni kraj, a nikoli ni prišel.